

BIBLIOTECA DE DREPT CIVIL ȘI DREPT PROCESUAL CIVIL

BOGDAN IONIȚĂ

DAUNELE MORALE

ÎN ASIGURAREA OBLIGATORIE
DE RĂSPUNDERE CIVILĂ AUTO

REGLEMENTARE ȘI PRACTICĂ JUDICIARĂ
EVOLUȚII ȘI PERSPECTIVE

BIBLIOTECA DE DREPT CIVIL ȘI DREPT PROCESUAL CIVIL

BOGDAN IONIȚĂ

DAUNELE MORALE

ÎN ASIGURAREA OBLIGATORIE
DE RĂSPUNDERE CIVILĂ AUTO

REGLEMENTARE ȘI PRACTICĂ JUDICIARĂ
EVOLUȚII ȘI PERSPECTIVE

UNIVERSUL JURIDIC

BUCUREȘTI

2022

CAPITOLUL I

DAUNELE MORALE – CONCEPT, EVOLUȚIE A REGLEMENTĂRII, TIPOLOGIE, PROBLEMATICĂ

1.1. Conceptul de „daune morale”. Scurt istoric

Daunele morale se referă în general la pagube care nu au legătură cu bunurile, cu averea sau cu veniturile unei persoane și care nu pot fi cuantificate ca atare într-un mod obiectiv, prin referire la prețul sau la valoarea pieței¹.

Altfel spus, daunele morale (sau prejudiciile nepatrimoniale sau extrapatrimoniale, cum mai sunt ele denumite) reprezintă „consecințele dăunătoare care nu pot fi evaluate în bani și rezultă din atingerile și încălcările drepturilor personale, fără conținut economic”². Astfel de consecințe dăunătoare sunt, de exemplu, moartea, suferințele fizice și psihice, atingerile aduse armoniei fizice sau înfățișării unei persoane, restrângerea posibilităților persoanei de a se bucura de satisfacțiile și plăcerile vieții ori atingerile aduse onoarei, demnității sau reputației unei persoane.

S-a remarcat că, încă de la începuturile civilizației umane, prejudiciul pe care o persoană îl poate suferi ca rezultat al unui act ilicit din partea altei persoane, și care trebuie să fie despăgubit, poate să includă în principiu și prejudiciul care depășește simpla pierdere pecuniară, mai ales dacă este vorba despre o suferință fizică sau/și una psihică.

În acest sens, originea principiului despăgubirii prejudiciului nepatrimonial poate fi regăsită în cele mai vechi sisteme legislative cunoscute, cel puțin cu privire la despăgubirea pentru vătămări corporale.

De exemplu, Codul lui Hammurabi (culegere de legi babiloniene datând aproximativ din anul 1772 î.H.) conținea numeroase dispoziții privind despăgubirea pentru vătămări corporale. Aceste dispoziții erau create astfel încât să pedepsească persoana responsabilă pentru cauzarea de vătămări, prevăzând în același timp despăgubiri pentru victimă sau pentru familia sa (deci atât pentru victima directă, cât și pentru victimele indirecte). Mai mult, Codul lui Hammurabi includea chiar și prevederi referitoare la accidente de circulație, precum titlul 251, potrivit căruia proprietarul unui animal care a ucis un om liber pe drum trebuia să plătească o jumătate de unitate de măsură de argint dacă acesta cunoștea natura sălbatică a animalului, însă nu îl legase și nici nu îi șlefuisse coarnele³.

În sistemul roman, Legea celor XII Table (care datează din anii 451-449 î.H.) reglementa diferite tipuri de despăgubiri pentru vătămări corporale, care trebuiau plătite sub forma

¹ A se vedea W.V. Horton Rogers (ed.), *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*, European Centre of Tort and Insurance Law, Springer Verlag, Viena, New York, 2001, vol. 2, p. 246, *apud* avocatul general Nils Wahl în cadrul *concluziilor* (par. 38) prezentate în data de 9 octombrie 2013, în cauza C-371/12 *Enrico Petillo, Carlo Petillo c. Unipol* a Curții de Justiție a Uniunii Europene.

² L. Pop, *Teoria generală a obligațiilor*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 200.

³ A se vedea U. Magnus, *Compensation for Personal Injuries in a Comparative Perspective*, *Washburn Law Journal*, 2000, vol. 39, pp. 347-362, în special p. 348, *apud* avocatul general Nils Wahl în cadrul *concluziilor* (par. 41) prezentate în cauza C-371/12, precitată.

unor amenzi victimelor acestor vătămări. Cuantumul acestor amenzi era prevăzut în Legea celor XII Table, însă această reglementare conținea, printre altele, și precizarea că insulta adusă unei femei măritate antrena o pedeapsă ce consta în plata unei sume de bani al cărei quantum rămânea la suverana apreciere a judecătorului¹.

Lex Aquilia de Damno, ulterioară, datând din anul 286 î.H., a perfecționat în continuare aceste principii în dreptul roman. Trebuie subliniat că acțiunea introdusă de persoana vătămată împotriva persoanei răspunzătoare pentru vătămare era bazată pe lezarea sentimentelor, nu pe pierderea economică, iar despăgubirea acordată putea fi plătită astfel nu numai pentru pierderile pecuniare, ci și pentru durerea și suferințele morale sau fizice².

Despre repararea daunelor morale găsim precizări și în textele biblice. De pildă, în Vechiul Testament, la Cartea Numerilor, Dumnezeu se adresează lui Moise și îi cere să spună fiilor lui Israel că, dacă vreun bărbat sau vreo femeie săvârșesc vreun păcat față de un alt om și vor fi găsiți vinovați, ei trebuie să mărturisească păcatul, iar această mărturisire va trebui însoțită și de o răspundere materială: „iar celui față de care a păcătuit îi va întoarce totul pe de-a-ntregul, la care va mai adăuga a cincea parte” (Numerele, cap. 5, versetul 7), iar „dacă însă omul nu are pe nimeni apropiat căruia să i se dea prețul pentru răul făcut, atunci prețul l se cuvine Domnului și va fi al preotului, pe lângă berbecul de ispășire prin care acesta se va ruga pentru ispășirea lui” (Numerele, cap. 5, versetul 8)³.

În dreptul medieval, cauzarea daunelor morale a fost sancționată prin amenzile constând în tarife prestabilite pentru încălcarea unor delikte private.

În dreptul civil modern, răspunderea pentru prejudiciul nepatrimonial a fost abordată diferit:

- în unele sisteme legislative (cum ar fi dreptul francez sau dreptul românesc), în lipsa unor texte exprese, răspunderea pentru daune morale a fost admisă și generalizată pe cale de interpretare a textelor legale referitoare la răspunderea civilă delictuală;

- în alte sisteme legislative (cum ar fi dreptul elvețian și cel german), răspunderea a fost admisă numai în cazurile limitativ prevăzute de lege;

- în sistemul de *common law* (de exemplu, dreptul englez), răspunderea pentru daune morale nu este reglementată de lege, însă este admisă în practica judiciară⁴.

„Principiul despăgubirii pentru prejudiciul nepatrimonial a evoluat în timp, iar în zilele noastre a devenit larg acceptat și are o mare importanță. Ideea că o persoană care este victima comportamentului ilicit al altei persoane are dreptul de a fi despăgubită pentru întregul prejudiciu suferit, independent de aspectul dacă interesele atinse au o dimensiune patrimonială sau una nepatrimonială și dacă este sau nu este posibil să li se atribuie o valoare economică obiectivă, este clar stabilită în societatea actuală. (...)

¹ Gh. Vintilă, *Daunele morale. Studiu de doctrină și jurisprudență*, Ed. Hamangiu, București, 2006, pp. 45-46.

² J. O'Connell, K. Carpenter, *Payment for pain and suffering through history*, Insurance Counsel Journal, Virginia, 1983, pp. 411-417, în special p. 411, apud avocatul general Nils Wahl, *eod. loc.*

³ B.V. Anania (ed.), *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubilară a Sfântului Sinod*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 162. În acest sens, a se vedea și Gh. Vintilă, *op. cit.*, p. 47.

⁴ *Idem*, p. 48.

Acest principiu există, potrivit cunoștințelor noastre, în marea majoritate a sistemelor juridice ale statelor membre, deși cu mari variații în ceea ce privește termenii folosiți pentru a se referi la această noțiune și la domeniul său precis, condițiile care trebuie îndeplinite, precum și valoarea despăgubirii datorate. Mai mult, potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul ordinii juridice a Uniunii, prejudiciul care trebuie să fie despăgubit de Uniunea Europeană în cazurile de răspundere extracontractuală include prejudiciul nepatrimonial. O noțiune foarte largă în ceea ce privește prejudiciul sau vătămarea care trebuie să fie despăgubită în cazul comportamentelor ilicite, care include prejudiciul nepatrimonial, este de asemenea general acceptată în dreptul internațional public (...)

Practica curentă a Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „CEDO”) este exemplificativă în această privință. CEDO acordă de obicei despăgubiri atât pentru prejudiciul „pecuniar”, cât și pentru cel „nepecuniar” suportat de reclamânți ca o consecință a încălcării drepturilor lor fundamentale, în temeiul, în special, al articolului 41 din Convenția europeană a drepturilor omului, prejudiciul nepatrimonial fiind adesea mai important decât prejudiciul pecuniar”¹.

1.2. Evoluția daunelor morale în dreptul românesc

Deși de abia la începutul anilor '90 a fost consacrată expres în legislația românească răspunderea pentru daunele morale, preocupări privind daunele morale au existat cu mult timp înainte.

Astfel, la art. 1738 din Codul Calimach (din 1817, în Moldova) era prevăzută obligația „să se hotărăscă pentru despăgubire după ecvitate, adică plecându-se mai mult către iubirea de oameni”². În cazul vătămărilor corporale, această reglementare admitea și repararea daunelor morale, sub forma a ceea ce astăzi este denumit prejudiciu estetic (*pretium pulchritudinis*): „dacă la vătămata persoană s-a pricinuit și slujire, să iae în băgare de seamă judecătoria și această împregiurare, dacă din această slujire se va împiedica viitoarea norocire acelei persoane”³. Practic, această formă a prejudiciului era relevantă dacă victima pierdea șansele de căsătorie.

După apariția Codului civil din 1865, reparația bănească a prejudiciilor nepatrimoniale a cunoscut o traiectorie sinuoasă. Toți autorii care au studiat problematica daunelor morale au remarcat existența următoarelor trei etape:

- admiterea reparării bănești a daunelor morale timp de aproape un secol de la intrarea în vigoare a Codului civil (1865-1952);
- interzicerea formală a reparării bănești a daunelor morale prin îndrumarea instanței supreme (1952-1989);
- reorientarea instanțelor judecătorești către practica reparării bănești a daunelor morale (începând cu anul 1990).

¹ Concluziile avocatului general în cauza C-371/12, precitată (par. 43, 40 și 44).

² În acest sens, a se vedea Gh. Vintilă, *op. cit.*, p. 49.

³ A se vedea C. Jugastru, *Prejudiciul – repere românești în context european* –, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 203.

1.2.1. Etapa admiterii reparării bănești a daunelor morale

În perioada cuprinsă între 1 decembrie 1865 (când a intrat în vigoare Codul civil) și sfârșitul lunii decembrie 1952 (când a apărut Decizia de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr. VII), jurisprudența a admis, ca regulă generală, repararea bănească a daunelor morale.

Temeiul legal al acestei orientări au fost prevederile art. 998-999 C. civ. 1864. Potrivit acestor texte, „*orice faptă a omului, care cauzează altuia un prejudiciu, obligă pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara*” (art. 998) și, totodată, „*omul este responsabil nu numai de prejudiciul ce a cauzat prin fapta sa, dar și de acela ce a cauzat prin neglijența sau prin imprudența sa*” (art. 999). Cum aceste două texte nu fac distincție după cum prejudiciul este patrimonial sau nepatrimonial, doctrina și jurisprudența au stabilit că ambele tipuri de prejudicii pot fi reparate pe cale bănească, aplicând principiul „*ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*” (unde legea nu distinge, nici interpretul nu este chemat a o face).

De asemenea, a existat și un text expres în Codul penal român din 1936 [art. 92 alin. (2)], care prevedea că despăgubirile acordate părții vătămate trebuie să constituie întotdeauna o justă și integrală reparație a daunelor materiale sau morale suferite în urma infracțiunii și pot fi stabilite, după principiile dreptului civil, într-o sumă globală, ele putând consta și în sume plătite periodic, pe timp determinat, când acestea ar satisface mai echitabil interesele părților. Și Codul de procedură penală de la 1936 prevedea că obiectul acțiunii civile îl reprezintă repararea daunelor materiale și a celor morale cauzate prin infracțiune.

Exemplificativ, dintre daunele morale pentru repararea cărora instanțele au acordat despăgubiri bănești în această perioadă, amintim: pierderea încercată de familia unei persoane ucise într-un accident de transport; atingerile aduse sănătății; durerile cauzate prin atingerile aduse integrității corporale; intentarea de procese în scop șicanatoriu. În această perioadă era cunoscută chiar și practica reparării simbolice a daunelor morale, prin pretenții în valoare de un leu.

Trebuie subliniat că indemnizarea era lăsată la aprecierea discreționară a instanțelor, care nu erau datoare să indice criteriile avute în vedere la acordarea despăgubirii. De asemenea, s-a remarcat că la indemnizarea daunelor morale se ținea seama și de poziția socială a celor lezați¹.

Practica destul de bogată în materia reparării bănești a daunelor morale a permis doctrinei chiar să susțină că jurisprudența română din această perioadă a fost una dintre cele mai avansate jurisprudențe europene din acel timp².

1.2.2. Etapa neadmiterii în practica judiciară a reparării bănești a daunelor morale

Începutul acestei etape este marcat de adoptarea Deciziei de îndrumare a Plenului Tribunalului Suprem nr. VII din 29 decembrie 1952, prin care s-a statuat că principiile

¹ Gh. Vintilă, *op. cit.*, p. 59.

² I. Albu, V. Ursa, *Răspunderea civilă pentru daunele morale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 182.